

CUPRINS GENERAL

Introducere	7
-------------------	---

Partea I

DINAMICĂ ȘI VARIAȚIE SINTACTICĂ

Participiu și supin. Câteva precizări	13
Tipuri de gramaticalizare. Pe marginea utilizărilor gramaticalizate ale prepozițiilor <i>de</i> și <i>la</i>	23
Pe marginea a două norme sintactice ale grupului prepozițional: prezența articolului hotărât în grupul Prepoziție + Nominal și construcția prepoziției <i>între</i>	34
Verbele „denumirii” și relația cu alte verbe care primesc două complemente. Cu referire specială la limba veche	41
Gramatica și utilizările lui <i>ceea ce</i>	50
Din istoria supinului românesc	55
Femininul pronominal cu valoare neutră	68
Sintagma partitivă în limba veche	77
Subiectul verbelor impersonale și subiectul „nedeterminat”. Cu raportare la limba veche	88
Pe marginea subiectului realizat ca grup nominal nearticulat în româna veche	102
Variație în construcția verbului în româna veche	109
Despre utilizarea lui <i>de</i> relativ în româna veche	131
Mecanisme discursive de emfază și de focalizare în limba veche. Cu referire specială la subiect	139
Construcții legate prin inversiune și elipsă nominală. Un tip special de substantivizare (<i>deaproapele</i>)	149

Partea a II-a

DINAMICĂ ȘI VARIAȚIE MORFOLOGICĂ

Reflecții pe marginea modificării unor norme ale sistemului morfologic	159
Formații substantivale recente și rolul „clasificatorilor” în actualizarea contextuală	169
Reflecții pe marginea a două tipare flexionare ale substantivului: (<i>ea/a</i>) $\emptyset$ – <i>-LE</i> vs <i>U/Ū/Ø</i> – <i>-URI</i>	182
Pe marginea tiparului flexionar feminin <i>I-E</i> – <i>IȚ</i> <i>albie</i> – <i>albiȚ</i> , <i>manie</i> – <i>maniȚ</i>	192
Pe marginea tiparelor flexionare de substantive masculine și neutre terminate la singular în <i>-e</i> : <i>frate</i> – <i>frați</i> , <i>nume</i> – <i>nume</i>	201
<i>Înțelept</i> și <i>mort</i> – participii cu istorie convergentă	212
Distribuția diftongilor <i>ea</i> și <i>œa</i> și randamentul lor în sistemul morfologic	220
Flexiunea cazuală – între analitic și sintetic. Cardinale și cuantificatori non-numerici în româna veche	229
Variație de gen și de clasă/subclasă flexionară în româna veche	241
Gramatica „animatului” în limba română. Cu raportare la limba veche	254
Substantive invariabile și istoria lor	270
Substantive masive și abstracte pluralizate în româna veche	282
Pe marginea a două forme: <i>încălțământuri</i> , <i>îmbrăcământuri</i>	290

Partea a III-a

DINAMICA INTERPRETĂRII. TEORIE ȘI INTERPRETARE GRAMATICALĂ

Conceptul de <i>regulă</i> în lingvistica actuală	297
Eterogenitatea logico-semantică a adverbului și a prepoziției	304
Dinamica limbii și perspective dinamice în studiul limbii	312
Reflecții asupra evoluției ideilor lingvistice: între tradiție și inovație	318
G(rupul) Adj(ectival): structură și funcționare	326
Noua gramatică academică a limbii române	337
Din nou despre diateză. Considerații pe marginea soluției din noua gramatică academică	341
Noutăți în GALR. Se justifică introducerea unui complement predicativ al obiectului?	348
Sintaxă și semantică: pozițiile „predicative”	358
Despre grupul prepozițional. Prepozițiile „calității”	369
Morfosintaxă și semantică: pe marginea cazului simbolizat ca „X”	376
Are româna veche categorii „mixte”?	386
Pe marginea a două cărți: <i>The Grammar of Romanian</i> și <i>The Syntax of Old Romanian</i> (Oxford University Press, 2013, 2016)	400

Partea a IV-a

TERMINOLOGIE LINGVISTICĂ

Aspecte ale raportului dintre terminologia sintactică modernă și cea tradițională	407
Terminologia lingvistică actuală: între tradiție și inovație	413
Din nou despre terminologia lingvistică. Adaptarea morfosintactică a noilor termeni	423

Partea a V-a

VARIA

Valeria Guțu Romalo, lingvist și profesor	433
Pe marginea unor studii recente de istorie a limbii române: Alexandru Niculescu, <i>Individualitatea limbii române între limbile romanice</i>	440
Cu ocazia lansării noului DOOM	446
Sorin Stati, sintactician	451
Marius Sala, la aniversară	456
Ion Coteanu, <i>in memoriam</i>	459
Solomon Marcus și începuturile lingvisticii matematice în România	462
În loc de postfață: La sărbătorirea Facultății de Litere, Universitatea din București	467
Corpus I: Limba română veche (texte și sigle)	471
Corpus II: Limba română modernă (texte și sigle)	474

INTRODUCERE

1. Cartea *Dinamică și variație. Studii de gramatică* este o culegere de 50 de articole (inclusiv două comunicări) publicate/prezentate anterior, care au fost selectate dintr-un total de aproximativ 150 de texte, selecția fiind reprezentativă pentru ultima perioadă a activității mele științifice, cea de după anul 2000. Fac excepție trei articole apărute înainte de această dată (în 1978, 1982, 1987), primul selectat pentru a „lega” toate studiile de terminologie lingvistică (vezi partea a IV-a), iar celelalte două pentru a le salva de la uitare, dată fiind apariția lor în publicații astăzi greu accesibile.

Lipsește din selecție toate cele aproximativ 500 de articole de terminologie lingvistică publicate anterior¹, reprezentând intrări separate din DSL, căci accesul la aceste texte este ușor de realizat: *Dicționarul* a beneficiat de apariția a trei ediții succesive (Editura Științifică, 1997, Editura Nemira, 2001 și 2005). Lipsesc, de asemenea, capitolele redactate pentru cărțile-sinteză ale ultimelor două decenii (GALR, *Dinamica*, GBLR, SILR, GR, SOR, OHRM²), precum și capitolele publicate în cartea din 2003 (Pană Dindelegan 2003).

Textele republicate aici reflectă direcțiile lingvistice în care am fost implicată în ultima perioadă; unele dintre ele sunt studii pregătitoare pentru marile sinteze la care am colaborat; altele, dimpotrivă, sunt sinteze spre care au condus preocupările anterioare.

---

¹ Nu este vorba de articolele privind evoluția terminologiei lingvistice (care apar în partea a IV-a),² ci de articole individuale privind glosarea unui concept lingvistic sau altul.

² Sigle pentru următoarele lucrări:

GALR – *Gramatica limbii române*, I–II, Valeria Guțu Romalo (coord.), București, Editura Academiei Române, 2005, tiraj nou revizuit, 2008;

Dinamica – Dinamica limbii române actuale – aspecte gramaticale și discursive, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), București, Editura Academiei Române, 2009;

GBLR – *Gramatica de bază a limbii române*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), București, Editura Univers Enciclopedic Gold, ediția I, 2010, ediția a II-a, 2016;

SILR – *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, Gh. Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula (editori), București, Editura Academiei Române, ediția I, 2010; ediția a II-a, 2015;

GR – *The Grammar of Romanian*, Gabriela Pană Dindelegan (ed.), Oxford, Oxford University Press, 2013;

SOR – *The Syntax of Old Romanian*, Gabriela Pană Dindelegan (ed.), Oxford, Oxford University Press, 2016;

OHRM – *The Oxford History of Romanian Morphology*, Oxford, Oxford University Press (în lucru).

2. Selecția articolelor stă sub semnul „dinamicii” și al „variației lingvistice” (variație sincronică și diacronică), concepte lingvistice esențiale pentru înțelegerea ansamblului cărții și pentru evoluția gândirii mele lingvistice în ultimele două-trei decenii. Articolul din partea a III-a *Dinamica limbii și perspective dinamice în studiul limbii* (publicat în 1993 și republicat aici) reflectă, în mare măsură, concepția cărții. De la „descoperirea și interpretarea” sistemului *static*, direcție predilect-sincronică a mijlocului de secol trecut (anii '50–'80), spre examinarea variației lingvistice, în sincronie și în diacronie, orientare ajunsă în prim-planul interesului lingvistic al secolului al XXI-lea, este un parcurs pe care l-am urmat, ca și mulți alți cercetători români și străini ai momentului.

3.1. Importantă pentru gruparea și organizarea materialului (a articolelor) este distincția „dinamica limbii” vs „dinamica interpretării”, prima ca manifestare a mișcării și a evoluției limbii înseși, iar a doua, ca manifestare a schimbărilor intervenite în viziunea cercetătorului și, implicit, în interpretarea materialului lingvistic. Această distincție este esențială pentru înțelegerea separării părții a III-a a cărții, cea de prezentare a modificărilor teoretice și a evoluției interpretărilor, de părțile I–II, cele cu descriere propriu-zisă. Apariția în ultimele două decenii a trei lucrări fundamentale (GALR, 2005/2008, GBLR, 2010/2016, GR, 2013), introducând numeroase modificări teoretice (de concepție, de terminologie și de interpretare), a făcut ca separarea părții a III-a să fie absolut necesară.

Fapte lingvistice, aparent disparate între ele (din primele două părți), sunt „legate” teoretic în partea a III-a, asigurând o înțelegere profundă a evoluției ansamblului. Detaliile de descriere faptică, oricât de numeroase (și sunt foarte numeroase în această carte), intervin esențial în obiectivul de explicare și de înțelegere a evoluției lingvistice.

3.2. Esențială pentru organizarea materialului este, de asemenea, distincția dintre „dinamica sintactică” și cea „flexionară” (morfologică), explicând separarea părții I („Dinamică și variație sintactică”) de partea a II-a („Dinamică și variație morfologică”). Dinamica terminologiei gramaticale asigură separarea părții a IV-a. În cadrul studiilor de terminologie, apare o diferență sensibilă între al treilea articol (*Din nou despre terminologia lingvistică. Adaptarea morfosintactică a noilor termeni*) și primele două, cel de al treilea propunându-și examinarea terminologiei ca material lingvistic ilustrativ pentru tendințele cele mai caracteristice ale evoluției actuale a limbii înseși; un microsistem terminologic limitat, dar aflat în plină ascensiune, poate da „semnale” semnificative despre tendințele de evoluție a domeniului morfologic însuși. Doar partea a V-a, *Varia*, ocupă un loc diferit în structura cărții, propunându-și să evoce figuri reprezentative ale scenei lingvistice românești de la sfârșitul secolului al XX-lea; majoritatea celor evocați au avut un rol important în formarea mea lingvistică.

3.3. De observat că, în organizarea materialului, s-a renunțat la separarea articolelor pe distincția „sincronie” vs „diacronie”, separare atât de categorică la începutul activității mele științifice. Este rezultatul faptului că numeroase articole

își propun compararea faptelor actuale de limbă cu cele arhaice, semnalându-se, eventual, zonele conservatoare în păstrarea faptelor vechi, iar, în plus, principiul „diacroniei în sincronie” asigură abordarea mișcării lingvistice dintr-o perspectivă unică, indiferent de momentul de limbă examinat.

4. Deși principiile de organizare sunt clare, asta nu înseamnă că nu a existat dificultatea de a încadra anumite articole; întâi, pentru că demarcația categorică flexiune (morfologie) vs sintaxă este dificil de trasat (vezi, de exemplu, articolele referitoare la marcarea analitică a cazurilor oblice³, cu interferențe și implicări ale ambelor domenii); în al doilea rând, pentru că separarea „descriere” (din primele două părți) vs „teorie” / „interpretare”, din partea a III-a, este dificil, chiar imposibil de asigurat în mod absolut (toate studiile de descriere includ și interpretare, slujind adesea unei „idei” (vezi, de exemplu, articolul *Are româna veche categorii „mixte”?*, care este și descriptiv, și teoretic, căci, plecând de la descrierea materialului din limba veche, ajunge la susținerea unei idei teoretice: existența categoriilor *mixte* în română, atât în româna veche, cât și în româna modernă, cu diferențe de manifestare între cele două faze de limbă).

Unele articole sunt chiar imposibil de încadrat (vezi *Gramatica „animatului” în limba română*, inclus, convențional, în partea de morfologie, dar, în fapt, cuprinzând și numeroase și importante secțiuni de comportament sintactic).

5. În interiorul unei părți (vezi cele cinci părți ale cărții), studiile se includ în ordine cronologică (se indică în final anul și locul de publicare a articolului / de susținere a comunicării); prezentarea cronologică are intenții vădite de a urmări atât o „constanță” a autorului, cât și un „traseu” / o „evoluție”, impusă atât de direcțiile de cercetare parcurse de lingvistica românească, cât și de convingeri interioare ale autorului.

6. În republicare, textele păstrează, în linii mari, forma inițială. Apar, totuși, unele modificări (multe sunt minore – se îndreaptă o scăpare minimă de redactare sau de literă; se adaugă un exemplu reprezentativ, mai ales la cele destinate limbii vechi, pentru care, între timp, s-au examinat și alte texte vechi; se armonizează tehno-redactarea pentru toate articolele, apărute în publicații diferite și la date diferite).

7. Fiecare articol are corpusul lui și lista sa bibliografică, reproduse întocmai din textul anterior. Lista bibliografică apare la finele fiecărui articol, în timp ce lista de texte excerptate apare o singură dată, pentru întreaga carte.

La finele cărții, apar două corpusuri: cel pentru limbă veche, acoperind secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, până la 1780, și cel pentru limba modernă și actuală, acoperind perioada de după 1780 până la anul 1990, pentru limba „modernă”, și perioada de după 1990, pentru limba „actuală”.

---

³ De observat că unul dintre articole (*Tipuri de gramaticalizare. Pe marginea utilizărilor gramaticalizate ale prepozițiilor de și la*) este inclus în partea I, cea de dinamică sintactică, iar al doilea (*Flexiunea cazuală – între analitic și sintetic*) este inclus în partea a II-a, de dinamică flexionară; în fapt, articolele aparțin ambelor domenii, perspectiva morfosintactică fiind singura capabilă să dea socoteală de fenomenele aici analizate.

Pentru perioada veche, am preluat textele și siglele folosite în SOR, stabilite de Emanuela Timotin; pentru perioada modernă și actuală, am folosit textele și siglele din *Dinamica*, din SILR și din articolele publicate anterior. Transcrierile s-au făcut după edițiile filologice folosite; în cele câteva texte cu transliterație (de exemplu, CT.1560–61, SB, CazV.1643), am efectuat, acolo unde a fost cazul, o transcriere interpretativă, așa cum s-a procedat și în SOR.

Listele bibliografice, de la sfârșitul fiecărui articol, au rămas intacte ca la prima publicare, inclusiv cu păstrarea ediției atunci indicate (vezi, de exemplu, păstrarea ediției I din GALR). Excepție fac 2–3 titluri aflate, la data primei publicări, „sub tipar” (vezi SOR), pentru care s-a intervenit, indicându-se anul și pagina din textul publicat între timp.

8. În final, îmi exprim speranța că demersul de republicare a unui grup consistent de articole, apărute în surse disparate și, uneori, dificil de procurat, să fie util comunității lingvistice românești, oferind, pe de o parte, detalii suplimentare de descriere, iar, pe de alta, aducând nuanțe noi de interpretare sau interpretări totalmente noi la unele dintre aspectele examinate. De aceea, insist asupra utilității descriptive și teoretice a cărții, în același timp. Studiile de terminologie gramaticală sunt și ele utile pentru „actualitatea” temei; au, în plus, avantajul de a veni din partea unui terminolog cu o experiență bogată în fixarea și în interpretarea terminologiei gramaticale românești (ca autor al părții de gramatică din DSL).

Mulțumesc cu căldură colaboratorilor din cadrul Departamentului de gramatică de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, din București, care au avut ideea publicării acestei cărți și care, pe parcurs, m-au încurajat în realizarea acestui obiectiv.